i
t

PVOHJE OIKEUDELLINEN - PEOIKOS 205 SOTILASTIEDUSTELUN SISÄISEN LAILLISUUSVALVONNAN JÄRJESTÄMINEN PUOLUSTUSVOIMISSA

Normilyhenne:

PVOHJEK-PE OIKEUDELLINEN – PEOIKOS 205

Peruste:

Laki sotilastiedustelusta (590/2019) 105 §

VNA puolustusvoimista (1319/2007) 5 § 1 mom

Pääesikunnan työjärjestys HN706, kohta 5.10

Asiaan liittyvä lainsäädäntö:

Laki tiedustelutoiminnan valvonnasta (121/2019)

Voimaantuloajankohta:

1.6.2019

Voimassaoloaika:

1.6.2019 lukien toistaiseksi

Ylläpitäjä:

Pääesikunnan oikeudellinen osasto / laillisuusvalvontasektori

Säilytys:

Sähköinen arkistointi
- Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmä/Puolustusvoimien normitietokanta

Pysyvästi säilytettävät normikokoelmat
- Pääesikunnan kirjaamo

1 NORMIPERUSTA 2
2 SOVELTAMISALA 3
3 LAILLISUUSVALVONNAN TARKOITUS JA YLEISET TEHTÄVÄT 3
4 SOTILASTIEDUSTELUN ULKOINEN VALVONTA 3
4.1 Tiedusteluvalvontavaltuutettu 3
4.2 Parlamentaarinen valvonta 4
4.3 Puolustusministeriön suorittama laillisuusvalvonta 5
4.4 Muut ulkoiset laillisuusvalvojat 5
5 SOTILASTIEDUSTELUN SISÄINEN LAILLISUUSVALVONTA 6
5.1 Sisäisen laillisuusvalvonnan tehtävät ja vastuut 6
5.2 Sisäisen laillisuusvalvonnan kohteet 7
5.3 Toistuvan valvonnan kohteet 7
5.4 Sisäisen laillisuusvalvonnan tiedonsaantioikeudet 11
5.5 Sisäisen laillisuusvalvonnan toteuttamismuodot 11
5.5.1 Ennaltaehkäisevä toiminta ja koulutus 12
5.5.2 Pääesikunnan oikeudellisen osaston omat tutkimukset ja selvityspyynnöt 12
5.5.3 Tarkastuskäynteinä toteutettavat laillisuusvalvontatarkastukset 12
5.5.4 Tiedustelumenetelmien käytön valvonta 13
5.5.5 Yhteydenpito ulkoisten laillisuusvalvojien kanssa 14
5.5.6 Sotilastiedusteluun kohdistuvien kanteluiden ja tutkimispyyntöjen käsittely 15
5.5.7 Henkilötietojen käsittelyn ja henkilörekistereiden valvonta 15
5.6. Tilastointi ja raportointi (seurantajärjestelmät) 16
5.7. Kurinpitotoimivalta ja ilmoitusvelvollisuus 16
6. SALASSAPITO JA TIETOTURVALLISUUS 17
6 ALEMMANASTEISTEN NORMIEN KIELTO 17

1 NORMIPERUSTA

Sotilastiedustelusta annetun lain (590/2019, jälj. sotilastiedustelulaki) 105 § mukaan pääesikunnan päällikkö valvoo sotilastiedustelua ja puolustusvoimien asessori vastaa sotilastiedustelun sisäisestä laillisuusvalvonnasta.

Puolustusvoimista annetun valtioneuvoston asetuksen (1319/2007) 5 § 1 momentin mukaan puolustusvoimien asessori (jälj. asessori) ohjaa ja valvoo puolustusvoimien toiminnan lainmukaisuutta ja sotilasoikeudenhoitoa.

Puolustusvoimien asessorin ja pääesikunnan oikeudellisen osaston laillisuusvalvontatehtävästä määrätään tarkemmin pääesikunnan työjärjestyksessä ja pääesikun-

nan oikeudellisen osaston työjärjestyksessä. Puolustusvoimien sisäisestä laillisuusvalvonnasta yleisesti ja sen järjestämisestä ohjeistetaan tarkemmin Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohjeessa PVOHJE OIKEUDELLINEN - PEOIKOS 201 PUOLUSTUSVOIMISSA SUORITETTAVA LAILLISUUSVALVONTA.

2 SOVELTAMISALA

Tätä ohjetta sovelletaan kaiken sotilastiedustelutoiminnan lainmukaisuuden valvontaan. Ohjeen tarkoituksena on selkeyttää sotilastiedustelutoiminnan laillisuusvalvonnasta vastuussa olevien puolustusvoimien viranhaltijoiden tehtäviä ja luoda tarkoituksenmukainen toimintamalli laillisuusvalvonnan toteuttamiseksi sotilastiedustelutoimialalla.

3 LAILLISUUSVALVONNAN TARKOITUS JA YLEISET TEHTÄVÄT

Puolustusvoimien toimintaan kohdistuva laillisuusvalvonta jaetaan ulkoiseen laillisuusvalvontaan ja sisäiseen laillisuusvalvontaan. Ulkoinen ja sisäinen laillisuusvalvonta täydentävät toisiaan. Ne ovat kumpikin tarpeen uskottavan ja toimivan laillisuusvalvontakokonaisuuden ja yksilön oikeusturvan takaamiseksi.

Viranomaisten sisäinen valvonta ja esimiestyö ovat keskeisiä toiminnan lainmukaisuuden takaamisessa. Mitä lähempänä toimintaa valvonta on, sitä paremmin se voi havaita ja välittömästi puuttua vähäisiinkin ongelmiin. Myös eduskunnan hallintovaliokunta on sotilastiedustelulakia koskevassa lausunnossaan todennut, ettei mikään järjestelmä tai valvonta voi korvata sitä, että asiat tehdään jo ensi vaiheessa oikein. Tähän seikkaan on panostettava kaikkein eniten.

4 SOTILASTIEDUSTELUN ULKOINEN VALVONTA

4.1 Tiedusteluvalvontavaltuutettu

Tiedusteluvalvontavaltuutetun tehtävänä on valvoa tiedustelumenetelmien käytön lainmukaisuutta sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sotilas- ja siviilitiedustelutoiminnassa. Tiedusteluvalvontavaltuutettu antaa vuosittain kertomuksen toiminnastaan eduskunnalle, eduskunnan oikeusasiamiehelle ja valtioneuvostolle. Valtuutettu voi antaa myös erillisen kertomuksen tärkeäksi katsomastaan asiasta. Valtuutetun tulee viedä merkittävät valvontahavaintonsa tiedusteluvalvontavaliokunnan käsiteltäväksi.

Tiedusteluvalvontavaltuutetulla on vahvat toimivaltuudet laillisuusvalvonnassa. Valtuutetulla on laajat tiedonsaanti- ja tarkastusoikeudet sekä valtuudet määrätä tiedustelumenetelmän käyttö keskeytettäväksi tai lopetettavaksi, jos hän katsoo valvottavan menetelleen lainvastaisesti tiedustelutoiminnassa. Valtuutettu voi myös määrätä lainvastaisesti hankitut tiedot viipymättä hävitettäviksi. Tiedusteluvalvontavaltuutetulle voidaan tehdä kanteluja ja tutkimispyyntöjä.

Tiedusteluvalvontavaltuutettu toimii tietosuojavaltuutetun toimiston yhteydessä ja on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton. Valtuutetun nimittää valtioneuvosto enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Tiedusteluvalvontavaltuutetulla on tarpeellinen määrä henkilöstöä, jonka valtuutettu itse nimittää. Tiedusteluvalvontavaltuutetulle ja tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnon henkilöstölle on asetettu vaatimus Suomen kansalaisuudesta.

Tiedusteluvalvontavaltuutetun toimivaltuuksista ja käytännön tarkastustoiminnasta ohjeistetaan erillisellä ohjeella.

4.2 Parlamentaarinen valvonta

Tiedustelutoiminnan parlamentaarisella erityisvalvontaelimellä tarkoitetaan parlamentaarista valvontaa varten nimenomaisesti muodostettua valvontaelintä, jonka kokoonpanoon vaikuttaa parlamentin kokoonpano. Parlamentaarinen valvonta toteutuu eduskunnan ja sen valiokuntien toiminnan ja tietojensaantioikeuden kautta. Valiokunnalla on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta valvontatehtäviensä hoitamiseksi tarvitsemansa tiedot. Valiokunnalla on lisäksi oikeus saada valtioneuvostolta tai asianomaiselta ministeriöltä selvitys toimialaansa kuuluvasta asiasta. Valiokunta voi selvityksen johdosta antaa asiasta lausunnon valtioneuvostolle tai ministeriölle. Eduskunnan työjärjestyksessä säädetään tiedusteluvalvontavaliokunnan tehtävistä sekä toiminnasta ja erityispiirteistä valiokuntalaitoksen osana.

Valiokunnalla ei ole vastaavanlaista oikeutta tehdä tarkastuksia kuin tiedusteluvalvontavaltuutetulla. Tarvittaessa valiokunta voi pyytää tiedusteluvalvontavaltuutettua tekemään tarkastuksen tai hankkimaan muulla tavoin valiokunnan tarvitsemat tiedot.

Tiedusteluvalvontavaliokunnalla on samanlainen oikeus saada valtioneuvostolta tai asianomaiselta ministeriöltä perustuslain 47 §:n 2 momentissa tarkoitettu selvitys toimialaansa kuuluvasta asiasta kuin muillakin eduskunnan valiokunnilla. Lisäksi

valiokunnalla on oikeus pyytää valvontatehtäviensä hoitamiseksi tarpeelliseksi katsomiaan selvityksiä tiedusteluvalvontavaltuutetulta, tiedusteluviranomaisilta ja muilta viranomaisilta. Valiokunnalla on myös oikeus saada tarvitsemiaan selvityksiä muilta julkista tehtävää hoitavilta, joita voivat olla esimerkiksi teleyritykset.

4.3 Puolustusministeriön suorittama laillisuusvalvonta

Perustuslain 68 §:n 1 momentin mukaan kukin ministeriö vastaa toimialallaan hallinnon asianmukaisesta toiminnasta. Puolustusministeriön toimialaan kuuluvat puolustuspolitiikka, sotilaallinen maanpuolustus, kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittaminen sekä sotilaallinen kriisinhallinta- ja rauhanturvaamistoiminta.

Puolustusministeriön lainvalmistelu- ja oikeusyksikön tehtävä puolustusministeriön työjärjestyksen (1337/2011) 18 § 1 momentin 10 kohdan mukaan on mm. ministeriön ja hallinnonalan toiminnan lainmukaisuuden valvonta. Työjärjestyksen 41 §:n mukaan kansliapäällikkö ratkaisee laillisuusvalvontaa koskevat asiat, jos asia on merkittävä. Muut laillisuusvalvontaa koskevat asiat ratkaisee työjärjestyksen 47 §:n mukaan lainvalmistelu- ja oikeusyksikön johtaja, jollei asia esimerkiksi sen merkityksen vuoksi kuulu kansliapäällikön tai ministerin ratkaistavaksi.

Sotilastiedustelulain 106 §:n 1 momentin mukaan puolustusministeriö valvoo sotilastiedustelutoimintaa. Puolustusministeriöllä on käytännössä oikeus tarkastaa sotilastiedustelussa tehdyt päätökset, syntyneet tallenteet ja asiakirjat sekä muu aineisto.

Sotilastiedustelulain 106 §:n 2 momentin mukaan puolustusministeriöllä on oikeus saada salassapitosäännösten estämättä tiedot yhteiskunnallisesti, taloudellisesti tai vakavuudeltaan merkittävistä sotilastiedusteluun liittyvistä asioista. Sotilastiedustelutoiminnassa saattaa syntyä tilanteita, jotka ovat etenkin ulko- ja turvallisuuspoliittisesti herkkiä. Tästä syystä puolustusministeriön on oltava hyvissä ajoin tietoinen momentissa mainituista tilanteista. Näin puolustusministeriö ja sen kautta valtioneuvosto voivat ennakolta varautua tilanteeseen tarvittavalla tavalla.

4.4 Muut ulkoiset laillisuusvalvojat

Puolustusvoimien kattavasta ulkoisesta laillisuusvalvonnasta huolehtii eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 5 §:n (495/2013) nojalla oikeusasiamies. Tehtävä voidaan työnjaollisesti antaa myös apulaisoikeusasiamiehelle.

Yksittäisissä tapauksissa myös oikeuskansleri käyttää toimivaltaansa ja ottaa tutkittavakseen puolustusvoimien toimintaan kuuluvia tai liittyviä asioita. Taustalla on tällaisissa tapauksissa usein käsiteltävän asian yhteys johonkin laajempaan oikeuskanslerin käsittelemään asiakokonaisuuteen.

Tietosuojavaltuutettu suorittaa omalla erityisalallaan puolustusvoimiin kohdistuvaa laillisuusvalvontaa. Erityisesti voidaan mainita tietosuojavaltuutetun toimivalta erilaisten rekisteritietojen tarkastamisessa ja valvonnassa.

5 SOTILASTIEDUSTELUN SISÄINEN LAILLISUUSVALVONTA

Pääesikunnan päällikkö valvoo sotilastiedustelutoimintaa. Tämän lisäksi Puolustusvoimien asessori vastaa sisäisestä laillisuusvalvonnasta sotilastiedustelun toimialalla. Sisäinen tiedustelutoiminnan valvonta on ensisijaista valvontaa ja sitä täydentää ulkoinen laillisuusvalvonta.

Sotilastiedustelutoiminnan yleisen valvonnan vastuuttaminen pääesikunnan päällikölle ja sisäisen laillisuusvalvonnan vastuuttaminen Puolustusvoimien asessorille ei kuitenkaan poista muuta esimiesvalvontaa. Tällä tarkoitetaan sotilastiedusteluorganisaatiossa tapahtuvaa omaa esimiesvalvontaa, joka on osa normaaleja työnjohdollisia tehtäviä. Tämä valvonnan muoto on korostunut, koska se on jokapäiväistä ja se tapahtuu lähellä valvottavaa toimintaa.

Sisäinen laillisuusvalvonta pyritään kohdistamaan ulkoista kattavammin puolustusvoimien toiminnan eri osa-alueisiin. Sisäinen laillisuusvalvonta toimii lähellä konkreettista käytännön toimintaa ja yhteistyössä oikeudellisen asiantuntijatuen tehtäviä hoitavien kanssa. Näin pyritään saavuttamaan riittävä kyky laillisuusvalvonnan toimenpiteitä edellyttävien kohteiden havaitsemiseksi.

Sisäisessä laillisuusvalvonnassa noudatettavista yleisistä periaatteista ohjeistetaan Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohjeessa PVOHJE OIKEUDELLINEN - PEOIKOS 201 PUOLUSTUSVOIMISSA SUORITETTAVA LAILLISUUSVALVONTA.

5.1 Sisäisen laillisuusvalvonnan tehtävät ja vastuut

Puolustusvoimien sisäinen laillisuusvalvonta voidaan jakaa kahteen eri kokonaisuuteen. Ensinnäkin laillisuusvalvontaa suoritetaan kunkin hallintoyksikön toimintaan ja johtamiseen liittyen yleisenä toiminnan laillisuuden seurantana. Sotilastiedustelutoiminnan laillisuuden perustana on jokaisen toimialalla työskentelevän velvollisuus huolehtia oman toimintansa lainmukaisuudesta. Kunkin esimiehen virkavelvollisuutena on vastaavasti puuttua lainvastaisiin toimintatapoihin osana päivittäistä johtamistyötä. Heillä on myös käytännössä parhaat mahdollisuudet havaita ja puuttua

epäasianmukaisiin, virheellisiin ja lainvastaisiin toimintatapoihin. Havaituista puutteista on jokaisen virkamiehen ilmoitettava lähiesimiehelle.

Toisena kokonaisuutena on puolustusvoimien johdon suorittama erityinen laillisuusvalvonta. Tässä ohjeessa tarkoitettua sotilastiedustelutoiminnan sisäistä laillisuusvalvontaa johtaa puolustusvoimien asessori, joka sotilastiedustelulain 105 §:n mukaan vastaa sotilastiedustelun sisäisestä laillisuusvalvonnasta. Sotilastiedustelutoiminnan sisäisen laillisuusvalvonnan keskeiset toimenpiteet valmistelevat ja esittelevät puolustusvoimien asessorille pääesikunnan oikeudellisen osaston sotilastiedustelun laillisuusvalvontatehtäviä hoitavat sotilaslakimiehet.

Puolustusvoimien asessori esittelee pääesikunnan päällikölle vuosittain ennen edellisen kalenterivuoden loppua sotilastiedusteluun kohdistuvan laillisuusvalvonnan painopisteet seuraavalle kalenterivuodelle. Kunkin valitun painopistealueen osalta voidaan asettaa keskeiset tavoitteet ja toimintalinjat, joihin tarkastustoiminnassa ja muussa laillisuusvalvonnassa kiinnitetään erityistä huomiota.

Pääesikunnan oikeudellinen osasto listaa vuosittain kunakin kalenterivuonna loppuunsaatetut sotilastiedustelutoimialan laillisuusvalvonnan kehittämistoimenpiteet. Kultakin vuodelta laaditaan sotilastiedustelun laillisuusvalvonnan vuosikertomus. Kertomuksen laadinnassa ja julkaisemisessa tulee asianmukaisesti ottaa huomioon siihen sisältyvät salassapitonäkökohdat.

5.2 Sisäisen laillisuusvalvonnan kohteet

Tässä ohjeessa kuvattu sisäinen laillisuusvalvonta kohdistuu sotilastiedustelutoimintaan ja eritoten sotilastiedustelulain mukaisten toimivaltuuksien käyttöön. Myös sotilaskäskyasioihin voidaan kohdistaa laillisuusvalvontaa. Valvonta on yksityiskohtaista ja yksittäistapauksia koskevaa sotilastiedustelutoiminnan valvontaa. Sisäinen laillisuusvalvonta on sekä ennakollista, reaaliaikaista että jälkikäteistä valvontaa. Ennakollinen ja reaaliaikainen valvonta ei saa kuitenkaan muodostua riskitekijäksi operatiiviselle tiedustelutoiminnalle tai jälkikäteiselle valvonnalle. Sisäinen laillisuusvalvonta ei saa vaarantaa asiakirja- ja operaatioturvallisuutta.

Tässä asiakirjassa ei esitetä tyhjentävää luetteloa kohteista. Valvottavia ovat sotilastiedustelutoimialan virkamiehet ja kaikki julkista tehtävää hoitavat tahot. Sisäisessä laillisuusvalvonnassa voidaan puuttua paitsi yksittäisen valvottavan toimintaan, myös organisaatiokohtaisiin menettelytapoihin, ohjeisiin ja käytäntöihin.

5.3 Toistuvan valvonnan kohteet

Laillisuusvalvonnan keskeisiä kohteita ovat ne toiminnot, joissa on mahdollista, että syntyy vaikutuksia yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Näitä erityisiä valvontakohteita ovat esimerkiksi:

- Viranomaisyhteistyö ja salaisen tiedonhankinnan yhteensovittaminen
  -
- Kansainvälinen yhteistyö
  - Kansainvälisestä yhteistyöstä päättäminen
  - Tietojen vaihto
  - Tiedustelumenetelmien käyttö
    -
- Tarkkailu ja suunnitelmallinen tarkkailu
  - Käytön päättäminen
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
    -
- Peitelty tiedonhankinta
  - Käytöstä päättäminen
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
    -
- Tekninen kuuntelu
  - Vaatimukset tuomioistuimelle ja käytöstä päättäminen kiiretilanteessa
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
    -
- Tekninen katselu
  - Vaatimukset tuomioistuimelle ja käytöstä päättäminen kiiretilanteessa
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
    -
- Tekninen seuranta
  - Vaatimukset tuomioistuimelle ja käytöstä päättäminen kiiretilanteessa
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
    -
- Tekninen laitetarkkailu
  - Vaatimukset tuomioistuimelle ja käytöstä päättäminen kiiretilanteessa
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
  -
- Telekuuntelu ja tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta

  - Vaatimukset tuomioistuimelle
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset

- Televalvonta
  - Vaatimukset tuomioistuimelle ja käytöstä päättäminen kiiretilanteessa
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
  - Henkilön suostumukset
  -
- Tukiasematietojen hankkiminen, teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen
  - Vaatimukset tuomioistuimelle ja käytöstä päättäminen kiiretilanteessa
  - Päätöksen noudattaminen
  - Laitteen ja sen ominaisuuksien tarkastaminen Viestintäviraston toimesta
  -
- Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen
- Peitetoiminta ja valeosto
  - Käytöstä päättäminen ja päätöksen tarkistaminen
  - Kirjallisen suunnitelman laatiminen, noudattaminen ja tarkistaminen
  - Käytön rajoitukset
  - Rikoksentekokiellon noudattaminen
  -
- Tietolähdetoiminta
  - Käytöstä päättäminen
  - Käytön rajoitukset
  - Tietolähteiden rekisteröinti
  - Oikeuksista ja velvollisuuksista informointi
  - Turvallisuudesta huolehtiminen
  - Palkkion maksu
  -
- Paikkatiedustelu ja jäljentäminen
  - Vaatimukset tuomioistuimelle ja käytöstä päättäminen
  - Päätöksen noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
  -
- Radiosignaalitiedustelu
  - Käytön rajoitukset
  - Käytöstä päättäminen

-

- Ulkomaan tietojärjestelmätiedustelu
  - Käytöstä päättäminen
  - Kirjallisen suunnitelman laatiminen ja muuttaminen
  - Puolustusministeriön informointi

- Ulkomailla tapahtuva sotilastiedustelu
  - Käytöstä päättäminen
  - Käytön rajoitukset
  - Esitykset, suunnitelmat, vaatimukset ja päätökset
  -
- Tiedonhankinta tietoliikenteestä
  - Vaatimukset tuomioistuimelle ja käytöstä päättäminen kiiretilanteissa
  - Päätösten noudattaminen
  - Käytön rajoitukset
  - Tekninen toteuttaminen
  - Tietojen luovuttaminen
  -
- Sotilastiedustelun suojaaminen sekä virkamiehen ja tietolähteen turvaaminen
  - Käytöstä päättäminen
  - Luettelot merkinnöistä ja asiakirjoista
  - Asiakirjojen käyttö ja merkintöjen oikaiseminen
  -
- Tiedustelutietojen luovuttaminen
  - Velvollisuus ja oikeus ilmoittaa rikosepäilystä tai valmisteilla olevasta rikoksesta
  -
- Tiedustelukiellot, tiedustelutietojen hävittäminen
  - Tiedustelukieltojen noudattaminen
  - Toimenpiteistä päättäminen
  - Toimenpiteen keskeyttäminen ja lopettaminen
  - Saadun tiedon hävittäminen
  - Tuomioistuimen kumoamat päätökset ja päätösten noudattaminen
  - Poikkeukset käytön rajoituksiin

- Tiedustelumenetelmän käytöstä ilmoittaminen
  - Ilmoitusvelvollisuuden noudattaminen
  - Poikkeukset ilmoitusvelvollisuuteen
  - Vaatimukset tuomioistuimelle

- Puolustusvoimien virkamiehen ja asevelvollisen osallistuminen sotilastiedusteluun sekä kansainvälinen toiminta
  - Lakisääteisten edellytysten täyttyminen
  - Toimivaltuusrajoitukset
  - Ohjauksen ja valvonnan järjestäminen
  - Osallistumista koskeva päätöksenteko
  - Virkavastuu ja vahingonkorvausvastuu

- Ilmaisukielto
  - Imaisukieltoa koskevat edellytykset ja päätöksenteko
  - Aikarajoitteet, muotomääräykset ja tiedoksiantovelvoite
  - Valituskielto ja kantelumahdollisuus

Luettelo ei ole tyhjentävä.

5.4 Sisäisen laillisuusvalvonnan tiedonsaantioikeudet

Sisäisellä laillisuusvalvonnalla on oikeus saada sotilastiedusteluviranomaisilta tarvitsemansa tiedot valvontatehtävien hoitamiseksi. Tiedonsaantioikeudet ovat laajat laillisuusvalvonnan tehtävien tehokkaan ja asianmukaisen hoitamisen kannalta. Tiedustelutoiminnassa on pääsääntöisesti kyse salassa pidettävistä tiedoista, joihin kuitenkin laillisuusvalvonnassa täytyy olla pääsy. Sisäinen laillisuusvalvonta voi pyytää tehtäviään varten tarvitsemiaan tietoja sekä muitakin tietoja, joita se katsoo tarvitsevansa laillisuusvalvonnassaan. Salassa pidettävien tietojen käsittelyssä on otettava tarkasti huomioon asiakirja- ja operaatioturvallisuus sekä salassa pidettävän materiaalin käsittelyä koskevat säännökset. Salassapidosta ja vaitiolovelvollisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999).

5.5 Sisäisen laillisuusvalvonnan toteuttamismuodot

Toteuttamismuotojen valinnassa kiinnitetään huomiota laillisuusvalvonnan tavoitteiden lisäksi toteuttamismuodon soveltuvuuteen tarkastettavaan aiheeseen, kustannustehokkuuteen ja henkilöstöresurssien tarkoituksenmukaiseen käyttöön.

5.5.1 Ennaltaehkäisevä toiminta ja koulutus

Laillisuusvalvonnalla pyritään ennaltaehkäisemään lainvastaiset menettelyt, virheet ja väärinkäytökset sekä kehittämään sotilastiedustelualan toimintatapamalleja siten, että ne vastaavat lainsäädännön edellyttämää tavoitetasoa. Laillisuusvalvontalakimies tarkastaa ennakolta valmisteilla olevia sotilastiedustelutoimialan sisäisiä normeja ja asiakirjoja mahdollisten oikeusturvaongelmien ennalta ehkäisemiseksi. Laillisuusvalvontaa suorittavat virkamiehet huolehtivat yhteistyössä sotilastiedustelutoimialan kanssa laillisuusvalvonnan kannalta merkityksellisten asioiden tiedottamisesta sotilastiedusteluviranomaisen henkilökunnalle.

Myös henkilöstön oikeudellinen koulutus on keskeinen osa ennaltaehkäisevää sisäistä laillisuusvalvontaa. Laillisuusvalvonnan kautta voidaan osaltaan arvioida toiminnan lainmukaisuuden varmistamisen edellyttämää koulutuksen tarvetta. Koulutustarpeet ja toiminnan kehittämisehdotukset tulee saattaa tiedustelutoimialan ja oikeudellisen toimialan johdon tietoon. Ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä pääesikunnan oikeudellinen osasto voi tarkastushavaintojensa perusteella valmistella koulutusaiheita ja -materiaalia vaikeista ja tulkinnallisista laillisuuteen liittyvistä kysymyksistä.

5.5.2 Pääesikunnan oikeudellisen osaston omat tutkimukset ja selvityspyynnöt

Pääesikunnan oikeudellinen osasto voi suorittaa sotilastiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaan liittyviä kyselyjä ja tehdä omasta aloitteestaan itse tai yhteistyössä puolustusministeriön ja ulkoisten laillisuusvalvojien kanssa tarpeellisia tutkimuksia ja muistioita laillisuusvalvonnan piiriin kuuluvista asiakokonaisuuksista.

Pääesikunnan oikeudellinen osasto voi pyytää sotilastiedusteluviranomaisilta kirjallista selvitystä tapahtumista, joissa näyttää siltä, että menettely on ollut joltakin osin lain tai annettujen määräysten ja ohjeiden vastaista. Selvityksen johdosta oikeudellinen osasto laatii selvityksen antajalle perustellun vastauksen, josta käy muun ohella ilmi, onko asiassa ryhdytty joihinkin jatkotoimenpiteisiin.

Laillisuusvalvontaa suorittavan virkamiehen tulee kulloinkin erikseen sovittavalla tavalla päästä kaikkiin valvonnan suorittamisen kannalta välttämättömiin tiloihin ja tietojärjestelmiin, esimerkiksi salassa käytettäviä tiedustelumenetelmiä koskevia päätöksiä, lupia, suunnitelmia, pöytäkirjoja ja muuta dokumentaatiota koskeviin tietojärjestelmiin.

5.5.3 Tarkastuskäynteinä toteutettavat laillisuusvalvontatarkastukset

Sotilastiedustelutoimintaan kohdistuvat laillisuusvalvontatarkastukset toteutetaan pääsääntöisesti etukäteen laadittavan toistuvan tarkastussuunnitelman mukaisesti.

Tarkastussuunnitelman vahvistaa puolustusvoimien asessori. Tarkastussuunnitelmassa määritellään tarkastettavat kohteet sekä tarvittaessa myös tarkastuksen pääpiirteinen ajankohta ja kesto. Tarkastussuunnitelmassa voidaan määritellä myös keskeisimmät tarkastettavat asiat tai painopistealueet. Tarkastussuunnitelmaan voidaan sen vahvistamisen jälkeen lisätä tarkastettavia kohteita, mikäli tarvetta siihen ilmenee. Tarkastuksen tarkka ajankohta sovitaan tarkastuksen kohteen kanssa. Tieto tarkastuksesta annetaan tarkastuksen kohteille riittävän ajoissa käytännön järjestelyjen onnistumiseksi. Tarkastus voidaan kuitenkin suorittaa myös siitä etukäteen ilmoittamatta, milloin sen erityisistä syistä katsotaan olevan tarpeen.

Tarkastuskäyntinä toteutettavan laillisuusvalvontatarkastuksen johtaa asessori tai asessorin määrittämien perusteiden mukaan siihen määrätty pääesikunnan oikeudellisen osaston vanhempi laillisuusvalvontalakimies. Laillisuusvalvontatarkastukseen osallistuu ja tarkastuskertomuksen tai –muistion valmistelee pääesikunnan oikeudellisen osaston laillisuusvalvontalakimies.

Kutakin tarkastusta varten laaditaan etukäteen tarkastusohjelma. Pääesikunnan oikeudellinen osasto ilmoittaa tarkastuskohteelle etukäteen vaatimuksensa tarkastusohjelman sisällöksi. Laillisuusvalvontatarkastuksia varten voidaan tarkastuksen kohteena olevalle hallintoyksikölle antaa etukäteen valmistautumistehtäviä tai pyytää tiettyjä asiakirjoja tai muuta materiaalia tarkastuksen suorittajien käyttöön.

Tarkastusten yhteydessä sisäisellä laillisuusvalvonnalla on pääsy kaikkiin valvonnan suorittamisen kannalta välttämättömiin tiloihin ja tietojärjestelmiin. Sisäisellä laillisuusvalvonnalla on pääsy esimerkiksi salassa käytettäviä tiedustelumenetelmiä koskevia päätöksiä, lupia, suunnitelmia, pöytäkirjoja ja muuta dokumentaatiota koskeviin tietojärjestelmiin.

Tarkastuskäynneistä laaditaan asian laatu, laajuus ja merkitys huomioon ottaen tarkastuskertomus tai –muistio. Tarkastuksen kohteena olevalle tiedustelutoimialan hallintoyksikölle (vast.) ja tarvittaessa yksittäiselle virkamiehelle annetaan mahdollisuus lausua käsityksensä kertomuksesta tai muistiosta ilmenevistä seikoista sen luonnosvaiheessa ennen kuin Pääesikunnan oikeudellinen osasto laatii tarkastuksen virallisen päätösasiakirjan (em. kertomus tai muistio). Tarkastuskertomusten ja muistioiden osalta noudatetaan julkisuutta ja salassapitoa koskevia säännöksiä ja määräyksiä.

5.5.4 Tiedustelumenetelmien käytön valvonta

Tiedustelumenetelmien käytön laillisuutta valvotaan pääasiassa tietojärjestelmien kautta. Muiden kuin tietojärjestelmässä tehtävien tai sinne arkistoitavien tiedustelumenetelmien sekä sotilastiedustelun suojaamista koskevien päätösten laillisuutta valvotaan paperiasiakirjoista.

Tiedustelumenetelmien käytön valvonta on mahdollisimman reaaliaikaista ja jatkuvaa. Reaaliaikaisesta valvonnasta vastaavat tiedustelumenetelmien käyttöä suorittavien virkamiesten esimiehet ja toistuvasta laillisuusvalvonnasta erikseen määrätyt sotilastiedustelun laillisuusvalvonnasta vastaavat oikeudellisen osaston virkamiehet (laillisuusvalvontalakimiehet tehtävänkuvauksensa mukaisesti/ puolustusvoimien asessori).

Laillisuusvalvonnan käytännön järjestämisestä vastaavat laillisuusvalvontalakimiehet suorittavat pääsääntöisesti vähintään kvartaaleittain tiedustelumenetelmien käytön ja suojauskeinojen laillisuusvalvontatarkastukset. Tarkastukset suoritetaan vuosittaisessa laillisuusvalvontasuunnitelmassa tarkemmin määriteltävällä tavalla.

Pääesikunta raportoi puolustusministeriön lainvalmistelu- ja oikeusyksikölle vastuualueensa tiedustelumenetelmien sekä tiedonhankinnan suojauskeinojen käytöstä, niihin kohdistuvan valvonnan suorittamisesta sekä valvontahavainnoista kunkin kalenterivuoden tammikuun loppuun mennessä. Raportti sisältää myös mahdolliset ehdotukset laillisuusvalvonnan tehostamistoimista ja kehittämisehdotuksista, näkemykset lainsäädännön ja ohjeistuksen toimivuudesta sekä muut laillisuusvalvonnan kannalta merkittävät havainnot. Vuosittaisen raportoinnin lisäksi sotilastiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaa suorittavat tahot toimivat kiinteässä ja jatkuvassa yhteistyössä puolustusministeriön lainvalmistelu- ja oikeusyksikön kanssa sotilastiedustelun laillisuusvalvontaan liittyvissä asioissa.

5.5.5 Yhteydenpito ulkoisten laillisuusvalvojien kanssa

Oikeudellinen osasto ja sotilastiedustelutoimiala pyrkivät aktiiviseen yhteistyöhön ylimpien laillisuusvalvontaviranomaisten ja muiden ulkoista laillisuusvalvontaa suorittavien tahojen kanssa laillisuusvalvonnan tarkoituksen toteutumiseksi. Oikeudellinen osasto toimii ensisijaisena yhteydenpitotahona sotilastiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaa suorittaviin ulkoisiin viranomaistahoihin sekä koordinoi ja yhteen sovittaa ulkoisten laillisuusvalvojien sotilastiedustelutoimialaan kohdistuvaa käytännön tarkastustoimintaa.

Oikeudellinen osasto suorittaa tarkastuksia ja selvityksiä tarvittaessa yhteistoiminnassa ulkoisten laillisuusvalvojien kanssa. Ulkoisilla laillisuusvalvojilla on tosin mahdollisuus pyytää vaadittavia selvityksiä suoraan sotilastiedustelutoimialalla ja toimittaa sotilastiedusteluun kohdistuvia tarkastuksia myös ilman oikeudellisen osaston edustajan läsnäoloa. Näissä tilanteissa on kuitenkin tarkoituksenmukaista pitää oikeudellinen osasto reaaliaikaisesti informoituna.

Oikeudellinen osasto saattaa ulkoisen laillisuusvalvonnan tekemät päätökset, havainnot ja toimenpideratkaisut sotilastiedustelutoimialan tietoon välittömästi. Oikeudellinen osasto seuraa päätösten, havaintojen ja toimenpideratkaisujen edellyttämiä jälkitoimenpiteitä ja niiden etenemistä.

5.5.6 Sotilastiedusteluun kohdistuvien kanteluiden ja tutkimispyyntöjen käsittely

Yksilöillä ja oikeushenkilöillä on oikeus kannella sotilastiedustelulain mukaisesta sotilastiedustelutoiminnasta tiedusteluvalvontavaltuutetulle. Sotilastiedustelutoimintaan liittyvien kantelujen tutkiminen ja ratkaiseminen on osa tiedusteluvalvontavaltuutetun harjoittamaa laillisuusvalvontaa. Yksilöllä tai oikeushenkilöllä on niin ikään mahdollisuus tutkimispyynnöllä pyytää tiedusteluvalvontavaltuutettua selvittämään häneen kohdistuneen tiedustelumenetelmän käytön laillisuuden.

Normaalimenettely kantelu- ja tutkimispyyntöasioita valmisteltaessa on, että pääesikunnan oikeudellinen osasto kerää selvityksen kantelu- ja tutkimispyyntöasioissa tehtyihin lausunto- ja selvityspyyntöihin ja laatii näiden perusteella yhtenäisen pääesikunnan kannanoton. Oikeudellinen osasto selvittää ja käsittelee lähtökohtaisesti myös muille ulkoisille laillisuusvalvojille ja puolustusministeriölle tehdyt kantelut sekä suoraan puolustusvoimille tehdyt kanteluluonteiset kansalaiskirjeet, jotka liittyvät sotilastiedustelutoimintaan.

Pääesikunnan oikeudellinen osasto voi jo ulkoisen kantelun tai tutkimispyynnön käsittelyvaiheessa käynnistää korjaavia toimenpiteitä, mikäli kantelua tai tutkimispyyntöä käsiteltäessä on havaittu laillisuusvalvonnan toimenpiteitä edellyttäviä asioita. Oikeudellinen osasto saattaa kantelu- ja tutkimispyyntöasioissa tehdyt ratkaisut välittömästi sotilastiedustelutoimialan tietoon, ja seuraa ratkaisuissa mahdollisesti esitettyjen puutteiden korjaamista ja esitettyjen toimenpiteiden suorittamista.

5.5.7 Henkilötietojen käsittelyn ja henkilörekistereiden valvonta

Sotilastiedustelun suorittamaan henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan lakia henkilötietojen käsittelystä puolustusvoimissa annettua lakia (332/2019). Laissa säädetään siitä, kenen ja mitä henkilötietoja sotilastiedustelu käsittelee, mihin tarkoituksiin tietoja käsitellään, kenelle ja mihin tarkoituksiin niitä luovutetaan ja kuinka kauan tietoja säilytetään. Tietosuojan organisoinnista ja henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa ohjeistetaan Pääesikunnan henkilöstöosaston määräyksessä HN857.

Puolustusvoimissa on tietosuojavastaava, jonka tehtävistä on määrätty Pääesikunnan työjärjestyksen luvussa 5.10 ja PEHENKOS määräyksessä HN857. Tässä ohjeessa mainittu sisäinen laillisuusvalvonta voi kohdistua osaltaan henkilötietojen kä-

sittelystä puolustusvoimissa annetun lain mukaiseen henkilötietojen käsittelyyn sotilastiedustelutoiminnassa. Sisäiseen laillisuusvalvontaan liittyen pääesikunnan tietosuojavastaavalla on neuvova ja konsultoiva rooli. Tietosuojavastaava tulee ottaa asianmukaisesti ja riittävän ajoissa mukaan kaikkien henkilötietojen suojaa koskevien kysymysten käsittelyyn. Sotilastiedustelun sisäisen laillisuusvalvonnan ja tietosuojavastaavan rooleista ja työnjaosta määrätään erikseen.

5.6. Tilastointi ja raportointi (seurantajärjestelmät)

Oikeudellinen osasto kerää valtakunnallisia sotilastiedustelutoiminnan tarkastuksia koskevat tilastot vuosittain. Tilastoista tehdään vuosittain johtopäätöksiä ja merkittävien tilastopoikkeamien syyt selvitetään. Vertailuaineistona käytetään mm. edellisvuosien tilastoja. Tilastointijärjestelmät ovat yksi laillisuusvalvonnan työkalu, ja oikeudellisen toimialan valtakunnallisten tilastointijärjestelmien kehittäminen kuuluu pääesikunnan oikeudelliselle osastolle.

Sotilastiedustelutoimialaan kohdistuvat laillisuusvalvontatoimenpiteet vuosittain. Tilastotiedoista raportoidaan puolustusvoimien ylimmälle johdolle, puolustusministeriölle ja tiedusteluvalvontavaltuutetulle. Suunnitelluista ja suoritetuista laillisuusvalvontatoimenpiteistä ja niiden tuloksista ja havainnoista raportoidaan pääesikunnan päällikölle puolustusvoimien asessorin esittelyjen yhteydessä vähintään neljännesvuosittain.

Pääesikunnan oikeudellinen osasto sisällyttää TRSS-vuosirytmin mukaisesti vuosiraportin laatimisen yhteydessä laadittavaan laillisuusvalvonnan vuosikertomuksen osuuden sotilastiedustelutoimintaan kohdistuneesta laillisuusvalvonnasta esimerkiksi omana liitteenään. Kertomus saatetaan puolustusvoimien ylimmän johdon, puolustusministeriön, tiedusteluvalvontavaltuutetun ja eduskunnan oikeusasiamiehen tietoon.

Sotilastiedustelutoimialan hallintoyksiköt laativat oikeudelliselle osastolle tarvittaessa eri pyynnöstä raportin vastuualueensa merkittävistä laillisuusvalvontatapahtumista ja ongelmista.

Tilastoinnin toteuttamisessa tulee tapauskohtaisesti kiinnittää huomiota salassapitovelvollisuuden toteutumiseen.

5.7. Kurinpitotoimivalta ja ilmoitusvelvollisuus

Sotilastiedusteluviranomaisen virkamiehellä ei ole SKRTL:ssä tarkoitettua kurinpitoesimiehen toimivaltaa. Näin ollen mainitut virkamiehet eivät voi toimia esitutkintatehtävissä tai käyttää esitutkintaan liittyviä toimivaltuuksia. Lähin kurinpitoesimies,

jolla on velvollisuus käynnistää epäillyn sotilasrikoksen esitutkinta, on puolustusvoimien operaatiopäällikkö. Ylempi kurinpitoesimies on pääesikunnan päällikkö.

Sotilastiedusteluviranomaisella ei ole harkintavaltaa sen suhteen, miten ja missä vaiheessa se ilmoittaa tietoonsa tulleesta sotilasrikosepäilystä kurinpitoesimiehelle. Sotilastiedusteluviranomaisen virkamiehellä on virkavelvollisuus ilmoittaa ensisijaisesti toimivaltaiselle kurinpitoesimiehelle, puolustusvoimien sisäiselle laillisuusvalvonnalle tai viralliselle syyttäjälle epäilemästään sotilastiedusteluviranomaisen virkamiehen mahdollisesti sotilasrikoksen tunnusmerkistön täyttävästä menettelystä organisaatiossaan. Pääesikunnan päällikkö voi aina käynnistää sotilasrikoksen esitutkinnan sotilastiedusteluviranomaista koskevissa sotilasrikosepäilyissä.

6. SALASSAPITO JA TIETOTURVALLISUUS

Sisäisessä laillisuusvalvonnassa ja sen järjestämisessä tulee kiinnittää erityistä huomiota salassapitovelvollisuuden toteutumiseen ja tietoturvallisuuden varmistamiseen. Sisäinen laillisuusvalvonta ei saa vaarantaa asiakirja- ja operaatioturvallisuutta. Salassapitonäkökohdat tulee ottaa huomioon eritoten asiakirjojen käsittelyssä, ulkoisessa ja sisäisessä sidosryhmäyhteistyössä ja tarkastuskertomusten (vast.) laadinnassa. Sisäisellä laillisuusvalvonnalla tulee olla käytettävissä riittävän turvaluokan tietojärjestelmät ja toimitilat.

6 ALEMMANASTEISTEN NORMIEN KIELTO

Mikään taho ei saa laatia sotilastiedustelun laillisuusvalvonnasta omia normeja tämän valtakunnallisen normin lisäksi.

Puolustusvoimien asessori
Varatuomari, OTL — Tuija Sundberg

Sektorijohtaja
Oikeustieteen maisteri — Juho Melaluoto

Tämä asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu.

LIITTEET

JAKELU

TIEDOKSI